

ЦОН НЕЗБИТ УНИВЕРЗИТЕТУ БЕОГРАД
ФАКУЛТЕТУ ЗА МЕНАЏМЕНТ
ЗАЈЕЧАР

ФАКУЛТЕТ
ЗА МЕНАЏМЕНТ
612-003-642
06.05.2016

ЗАВРШНИ РАД НА СТУДИЈАМА ТРЕЋЕГ СТЕПЕНА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

(навести: ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА, МАГИСТАРСКИ РАД ИЛИ УМЕТНИЧКИ ПРОЈЕКАТ)

На основу одлуке Сената Универзитета од 11.3.2016.год., пошто смо проучили урађену докторску дисертацију под називом:

„Утицај демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа“

кандидата: мр Гордане Петровић подносимо следећи:
(звање, име и презиме кандидата)

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату, докторској дисертацији/магистарском раду/уметничком пројекту

(Елементарни подаци о кандидату, наслову рада, обиму и библиографским подацима)

Гордана Петровић је рођена 7. јануара 1969. године у Краљеву. Основну школу завршила је у Краљеву. Медицинску школу „Мирко Луковић“, смер медицински техничар, завршила је 1988. године у Краљеву. Школске 1988/89. уписала је Природно-математички факултет у Сарајеву, одсек географија. Због ратних дешавања на простору бивше СФРЈ прекинула је студирање. Студије је завршила 1994. године на Филозофском факултету у Бања Луци. Положила је све испите предвиђене наставним планом и програмом са просечном оценом 8,33 (осамтридесеттри) и одбранила дипломски рад са оценом 9 (девет).

Радни однос први пут је засновала 1995. године. У периоду од 1995-1997. године радила је у основним и средњим школама на територији општине Краљево. Крајем 1997. године прешла је да живи и ради у Крагујевцу. Запослена је у две основне школе (70% и 30%) на територији града Крагујевца. Током 2013/14. године радила је у Регионалном центру за таленте у Крагујевцу.

Магистарске студије уписала је 2008. године на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву на Катедри за географију. У току магистарских студија положила је 7 (седам) испита (Основе геоекологије, Основе туристичке валоризације, Географске основе заштите животне средине, Менаџмент туристичке дестинације, Туризам и одрживи развој, Методологија научно-истраживачког рада и Енглески језик) предвиђених наставним планом и програмом факултета са просечном оценом 8,85 (осамосамдесетпет). Магистарску тезу под насловом „Туристичко-географска анализа Гружанског краја у функцији развоја руралног туризма“ успешно је одбранила 2012. године и стекла звање Магистар туризма и екологије.

Аутор је и коаутор више научних и стручних радова објављених у научним часописима и учесник научних скупова домаћег и међународног значаја.

- **Гордана Петровић**, Радослав Бошковић. (М-33). *Климатске промене и њихов утицај на туризamu*. Научно-стручна конференција са међународним учешћем, *Заштита животне средине између науке и праксе-стање и перспективе* (13. децембара 2013.г. - Бања Лука), Зборник радова.
- **Гордана Петровић**, (М-51). *Туристички потенцијали Овчарско-кабларске клисуре*. Радови, Филозофски факултет Источно Сарајево, бр.15, књига 2, 2013.г.
УДК 338.483(497.11) DOI 10.7251/RFFP1513389P
- **Гордана Петровић**, Милан Грујовић, Дарјан Карабашевић (М-51). *Одрживо управљање шумама на простору Шумадијског округа*. Екологика. Београд. 2016.г. ISSN 0354-3285 UDC:502.7, No 81. XXIII.
- **Гордана Петровић**, Милан Грујовић (М-53). *Демографске промене на територији општине Кнић*. Шумадијски анали, Историјски архив Шумадије-Крагујевац, година X, бр.8, 2015.г.
- **Гордана Петровић**. (М-53) *Клима као фактор развоја туризма у Гружанском крају*. Менаџмент у хотелијерству и туризму, Врњачка Бања 3(2)2015.г.
УДК:338.483.11:551.58(497.11)
- **Гордана Петровић**, М. Грујовић. (М-53) *Повезаност и економски значај руралног туризма и пољопривреде*. Економски сигнали, Лепосавић. Волумен 10, бр.1, 2015.г. ISSN 1452-4457 UDK:338.48-44(497.11-22) 338.485:338.43
- **Гордана Петровић**, Милан Грујовић, Дарјан Карабашевић (М-33)
Земљиште значајан природни ресурс у функцији одрживог развоја. Пети међународни симпозијум о управљању природним ресурсима, Зајечар 2015.г.
- **Гордана Петровић**, Милан Грујовић (М-33)
Importance of use of solar and eolic energy in function of sustainable development. Пети међународни симпозијум о управљању природним ресурсима, Зајечар 2015.г.
- Милан Грујовић, **Гордана Петровић** (М-33)
Менаџмент људских ресурса у функцији одрживог развоја у образовању. Пети међународни симпозијум о управљању природним ресурсима, Зајечар 2015.г.
- **Гордана Петровић**, Милан Грујовић (М-53). *Економске штете од елементарних непогода у Србији и Шумадијском округу*. Економски сигнали, Лепосавић. Волумен 10, бр.2, 2015.г. ISSN 1452-4457 UDK:338.1:551.583(497.11)

Докторска дисертација кандидата Гордане Петровић под називом *“Утицај демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа”*, изложена је на 234 стране, укључујући и списак коришћене литературе. Рад је садржајно подељен на 5 делова, којима претходи увод, а следе закључна разматрања. Приложен је и апстракт на српском и енглеском језику. Кандидат се приликом израде докторске дисертације служио домаћом и страном стручном литературом. Такође, докторска дисертација садржи 54 табеле, 28 графикана и 3 слике. За израду дисертације коришћено је 99 библиографских јединица и 39 интернет извора. Дисертација је урађена према процедури и методологији за израду докторских дисертација „Дон Незбит“ универзитета и Факултета за менаџмент у Зајечару.

2. Предмет и циљ докторске дисертације/магистарског рада/уметничког пројекта

(Показати да је реч о оригиналној идеји, значајној за развој научне или уметничке области)

2.1. Предмет докторске дисертације

У докторској дисертацији *Утицај демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа* главни предмет истраживања су демографске и климатске промене у Шумадијском управном округу. Процес истраживања представљао је веома комплексан поступак, који је подразумевао праћење еколошких, друштвених и економских фактора, као основе одрживог развоја.

Концепт одрживог развоја први пут је споменут 1987. године у извештају који је објавила Светска комисија за животну средину и развој. Одрживи развоје се у поменутом извештају дефинише као „задовољавање потреба садашњих генерација без угрожавања могућности будућих генерација да задовоље своје потребе“ (Извештај Буртландове комисије под називом *Наша заједничка будућност*). Одрживи развој почиње од сваког појединца и огледа се у фундаменталним променама у начину живота, променама наших личних вредности и наставља се преношењем позитивних промена на сва подручја нашег живота.

Акцент истраживања је на демографским и климатским елементима на простору Шумадијског округа.

Демографија је наука о становништву, чији назив потиче од грчких речи (*demos*-народ и *graphein*-описивати). Предмет демографског истраживања је становништво које живи на територији Шумадијског округа и које се мењало и мења у погледу основних демографских обележја (природно и механичко кретање).

Клима се дефинише као просечно стање времена за одређени временски период. Према критеријуму Светске метеоролошке организације (*World Meteorological Organisation – WMO*) обухвата период од 30 година, где се мере вредности климатских елемената. Најважнији климатски елементи су: температура ваздуха, падавине, ваздушни притисак, влажност ваздуха, брзина и јачина ветра, инсолација. Стање климатских елемената на простору Шумадијског округа за период од 30 година обрађено је на основу релевантних података које поседује Републички хидрометеоролошки завод. Клима је један од важнијих природних фактора, одражава се и има велики утицај на човеково здравље. Учестала појава неких болести условљена је неповољним климатским елементима, као што су екстремно високе и ниске температуре, честа појава магле, велика влажност ваздуха, повишен атмосферски притисак. Утицај климе на здравље човека био је познат још код старих Грка и Римљана. На наведено указује то да су при изградњи градова водили су рачуна о осунчаности, правцу дувања ветрова, што се позитивно одразило на демографско и просторно увећање градова.

Просторно, предмет истраживања обухватио је Шумадијски управни округ који се налази у централном делу Републике Србије. Округ захвата површину од 2.387 km² на

којој живи 290.900 становника (према попису из 2011. године). Шумадијском округу припадају општине: Аранђеловац, Баточина, Кнић, Крагујевац, Рача, Топола и Лапово. Седиште Округа је град Крагујевац.

Временски, предмет истраживања у демографским структурама извршен је на основу резултата пописа становништва (Републички завод за статистику) и обухвата уназад неколико периода (попис становништва). Временско истраживање стања климатских елемената спроведено је на основу података Републичког хидрометеоролошког завода, где је извршено поређење два кључна периода посматрања у периоду од 1961-1990. године и 1981-2010. године.

2.2. Циљеви докторске дисертације

2.2.1. Научни циљеви докторске дисертације

Истраживање са научног аспекта имало је за циљ да укаже на значај демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа. Циљ истраживања је научни и има место, улогу и функцију за практичну примену. Кроз процес прикупљања и обраде података дошло се до поузданих информација о животној средини, на основу којих би могле да се преузму конкретне активности у Шумадијском округу.

Демографске и климатске промене имају негативне социо-економске последице. Циљ истраживања огледао се у унапређењу одрживог управљања природним ресурсима и становништвом. Указано је да се промене највише одражавају у пољопривреди, водопривреди, шумарству, као и на здравље људи. Тамо где се промене највише одражавају потребано је спровести прилагодив начин управљања. Резултати истраживања показали су, и што је битно истаћи, служе као оријентир на који део проблема се треба највише фокусирати. Истраживање је имало за циљ да подигне еколошку свест и едукује становништво у очувању, побољшању и стварању здраве природне и друштвене средине.

2.2.2. Друштвени циљеви докторске дисертације

Циљ рада био је да се укаже на неповољно демографско стање које траје континуиран низ година у Шумадијском округу. Становништво је носилац економског развоја и представља радну снагу која покреће и усмерава све делатности у простору. Стога, Шумадијски округ је анализиран кроз индикаторе одрживог демографског развоја (животни век, образовни ниво, доходак становништва и друге демографске елементе). Анализа демографских ресурса извршена је на основу релевантних пописних података у ширем контексту с обзиром на значајну улогу становништва у целокупном привредном развоју. Према већини показатеља уочена су неповољна демографска кретања како на регионалном тако и на националном нивоу. Приказано је теоријско и практично истраживање које се односи на стање демографских и климатских елемената у функцији одрживог развоја.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

(Објаснити да ли су хипотезе научно потврђене или оборене)

Хипотеза представља претпоставку која настаје као резултат сагледавања одређених појава и односа. Код постављања хипотезе потребно је имати прецизно дефинисан проблем истраживања. Хипотезе дају одговор о проблему који се истражује; представљају логичку и научно теоријску претпоставку која се односи на предмет истраживања. Проучавајући предмет истраживања, стичу се сазнања, а претпоставке се проверавају и доказују.

3.1. Генерална (општа) хипотеза истраживања

Генерална (општа) хипотеза истраживања у овој докторској дисертацији гласи:
Што је веће укључење друштвено одговорног пословања у предузећима на простору Шумадијског округа, то је мањи негативан утицај на стање природне средине, а веће уважавање концепта одрживог развоја.

Индикатори:

- Подаци о емисији CO₂ у свету и Републици Србији;
- Подаци о националним стратегијама које је донела Република Србија и међународним уговорима које је потписала Република Србија у циљу заштите животне средине;
- Преглед институционалног оквира заштите животне средине и уважавање концепта одрживог развоја и друштвено одговорног пословања у Републици Србији;
- Подаци о стању животне средине у Шумадијском округу;
- Подаци о стању природних ресурса (вода, земљиште, шуме, минерални ресурси) у општинама на простору Шумадијског округа;
- Подаци о значају друштвено одговорног пословања у Шумадијском округу на примеру FCA Србија д.д.о. Крагујевац;
- Подаци о примени стандарда ИСО 14 000 у Србији и Шумадијском округу;
- Подаци о издвојеним и утрошеним финансијским средствима из буџета локалних самоуправа за заштиту животне средине и уважавања концепта одрживог развоја;
- Подаци о наплаћеним накнадама за заштиту животне средине у општинама Шумадијског округа.

3.2. Посебне хипотезе истраживања

Посебна хипотеза (X-1): *Што је простор економски неразвијенији, то су миграције и негативан природни прираштај израженији.*

Индикатори:

- Статистички подаци о броју становника у општинама на простору Шумадијског округа;
- Статистички подаци о промени броја становника и величини насеља (урбана и рурална) у општинама Шумадијског округа;
- Пројекција пада и раста броја становника у општинама Шумадијског округа;
- Статистички подаци о природном и механичком кретању становништва у општинама на простору Шумадијског округа;

- Подаци о миграционом салду у општинама Шумадијског округа;
- Статистички подаци о структури становништва (старосна, полна, економска, образовна) у општинама Шумадијског округа;
- Статистички подаци о броју запослених/незапослених и просечној заради у општинама на простору Шумадијског округа.

Посебна хипотеза (Х-2): *Што су климатске промене интензивније, то ће бити потребнија бржа адаптација на њих, као део концепта одрживог развоја.*

Индикатори:

- Подаци за Републику Србију - привредне делатности које највише емитују гасове стаклене баште (1990, 1998. и 2012. год.);
- Подаци РХМЗ-а о стању климатских елемената у Републици Србији (1961-1990. год.) и Шумадијском округу (1961-1990. год. и 1981-2010.год.);- Извештаји Републике Србије према Оквирној конвенцији УН о промени климе;
- Подаци о елементарним непогодама (суше, пожари, поплаве) и штетама од елементарних непогода у Републици Србији и општинама у Шумадијском округу;
- Подаци о утицају промене времена на привредне делатности (пољопривреда) у Шумадијском округу;
- Подаци о утицају промене времена на здравље људи у Републици Србији и Шумадијском округу.

У процесу доказивања постављених хипотеза и поступку истраживања извршено је прикупљање, анализа и обрада примарних и секундарних података. Након прикупљања примарних података, приступило се њиховој обради уз помоћ стандардних метода. Истраживање и доказивање постављених хипотеза базирано је и на ставовима становника. Анкетно истраживање спроведено је у општинама које припадају Округу. Хипотезе су потврђене применом Т-теста и анализом варијансе (ANOVA).

4. Кратак опис садржаја

Поред Увода и Закључка, рад се састоји од пет поглавља.

Први део докторске дисертације под називом „*Одрживи развој*“ дефинисао је појам и концепт одрживог развоја, као и његов историјски развој. Приказани су основни принципи одрживог развоја који доприносе балансирању односа између економских, еколошких и социјалних елемената. Дата је анализа стратегије одрживог развоја од националног до регионалног нивоа. Приказане су активности које су повезане са доношењем бројних докумената значајних за примену концепта одрживог развоја на глобалном нивоу. Приказани су и приходи Фонда за заштиту животне средине, приходи локалних самоуправа од накнада за област заштите животне средине. На примеру неколико локалних самоуправа на простору Шумадијског округа приказано је на који начин локалне самоуправе троше новчана средства намењена за заштиту животне средине.

Други део дисертације „*Природни улови у Шумадијском округу у функцији одрживог развоја*“ представља значајан фактор економског развоја, опште добро, чијим се

познавањем стиче рационалан приступ при коришћењу природних потенцијала. Под природним условима неког простора подразумева се утицај различитих елемената природне средине: рељефа, климе, воде, земљишта, вегетације и човека, као покретача свих дешавања у природној средини. У овом делу приказани су природни услови и саобраћајно-географски положај Шумадијског округа. Приказане су основне морфолошке, хидролошке, педолошке и вегетационе карактеристике, као и најважнија минерална богатства која се тренутно експлоатишу на простору Округа.

У трећем делу „Демографске одлике Шумадијског округа у функцији одрживог развоја“ приказано је становништво Шумадијског округа као значајан фактор у процесу привредног развоја. Дат је приказ броја становника, густине насељености, подела и величина насеља у Округу. Приказана су природна и механичка кретања и структура (полна, старосна, економска, образовна) становника Шумадијског округа. Према подацима званичне статистике, приказан је број запослених и незапослених у Шумадијском округу, као и просечна зарада. Коришћени су подаци Републичког завода за статистику; стога, на основу релевантних података обрађене су вредности демографских елемената по годинама пописа.

У четвртном делу „Утицај климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа“ приказане су основне одлике атмосфере, која је веома битна за живот и опстанак на Планети. Дат је приказ концентрације гасова са ефектом стаклене баште на простору Републике Србије. Извршено је поређење вредности климатских елемената за два периода посматрања у Главној метеоролошкој станици у Крагујевцу. У последње време свет, па и наша земља се све више суочава са климатским променама и природним катастрофама различитих размера. У дисертацији су приказане економске штете које су последица елементарних непогода у Србији и Шумадијском округу. Како би што мање екстремни климатски догађаји реметили квалитет живота, подаци из дисертације могу да буду веома значајни при изради Акционог плана са проценом рањивости на климатске промене и потребним мерама за адаптацију на простору Шумадијског округа.

Пети део приказује „Ставовe становништва из различитих општина на простору Шумадијског округа према наведеним изјавама“. Методологија и резултати истраживања предвиђају тестирање хипотеза коришћењем технике Т-теста и анализе варијансе (ANOVA). Упитник, односно инструмент у спровођењу анкете у конкретном истраживању, који ће се користити у прикупљању података од испитаника састављен је од низа питања затвореног типа. Питања садрже унапред понуђене одговоре на која ће испитаници зависно до својих ставова и мишљења изабрати одређени одговор.

5. Остварени резултати и научни допринос

(Конкретно навести допринос научној, стручној или уметничкој области)

5.1. Остварени резултати истраживања у докторској дисертацији

Циљ дисертације и остварени резултати истраживања били су сазнање научне истине, сазнање истине о природи, друштву и становништву на простору Шумадијског округа. Како би се добили резултати истраживања и сагледала научна истина било је потребно да се прикупе и обраде подаци на основу којих је процењено да ли је резултат истраживања објективно истинит или није. Научни допринос рада је заснован на откривању нових научних сазнања, провери и потврди досадашњих сазнања о становништву и климатским одликама у Шумадијском округу.

Истраживања у оквиру докторске дисертације заснивана су на основу постављеног проблема да демографски и климатски елементи утичу на одрживи развој Шумадијског округа.

5.2. Научни и друштвени допринос докторске дисертације

Циљ *научног доприноса* дисертације био је да се укаже на интезитет и правац промена које се дешавају у демографској структури у Шумадијском округу у другој половини XX века и почетком XXI века. Значај се огледа у утврђивању најважнијих фактора који детерминишу демографске промене како би се боље разумели досадашњи трендови и сагледао смер будућих промена и утицај њихових последица на одрживи развој. Резултати истраживања значајни су за развој демографије, нарочито у домену демографских структура, где се сагледавају узрочно-последичне везе и утицај демографских промена на привредне делатности.

Научни допринос огледа се у утврђивању стања климатских елемената за временски период од 30 година и доношењу закључка да се климатске промене дешавају и одражавају на привредне делатности и здравље људи. Екстремне вредности температура, суше, поплаве су актуелан друштвени проблем који се треба развијати у смеру ублажавања и адаптирања на климатске промене.

Друштвени допринос је у представљању праве слике о демографским променама и стању животне средине на простору Шумадијског округа. Оправданост истраживања произашла је из његовог друштвеног значаја и могућности практичне примене добијених резултата. Добијени резултати истраживања могу помоћи у преузимању конкретних акције за побољшање стања животне средине и активније учешће друштвене заједнице у решавању неповољних демографских кретања на простору Шумадијског округа.

У циљу унапређења квалитета животне средине и одрживог економског развоја потребно је да предузећа у Србији послују на друштвено одговоран начин који представља савремени концепт управљања компанијом. Заштита и унапређење животне средине је веома битна за свестран развој личности и представља снажан допринос у формирању еколошке свести становништва.

Истраживање представља одређен научни допринос који употпуњује фонд научног сазнања. Резултати истраживања могу да помогну при проналажењу нових метода и представљају полазну основу за будућа комплекснија научна истраживања на простору Шумадијског округа или неке друге средине.

6. Закључак

(Навести да је докторска дисертација/магистарски рад/уметнички пројекат урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно или уметничко дело и да су се стекли услови за његову јавну одбрану)

Докторска дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме. Садржи оригиналне научне доприносе као и све демографске и климатске елементе потребне за разумевање обрађене тематике и добијених резултата. Дефинисан је предмет и циљ истраживања и постављене су хипотезе истраживања, које су проверене и потврђене на одговарајући начин. Адекватно и детаљно су представљени добијени резултати истраживања и на крају су изведени одговарајући закључци.

На основу изложеног сматрамо да је кандидат у својој дисертацији успешно остварила постављене задатке и циљеве, да урађена дисертација има научне квалитете и даје нова сазнања у области утицаја демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа. Комисија оцењује да је кандидат Гордана Петровић успешно урадила своју докторску дисертацију под називом *Утицај демографских и климатских елемената на одрживи развој Шумадијског округа*, из које су проистекли значајни, претходно наведени научни, стручни и друштвени доприноси.

Кандидат је приказао систематично и комплексно истраживање везано за тему рада, односно за простор Шумадијског округа. Детаљно истраживање, које је урађено у докторској дисертацији са најновијим демографским, климатским и другим чињеницама, представља оригиналан истраживачки пројекат. У складу са наведеним, и имајући у виду актуелност одабране теме, валидност изложеног материјала са најактуелнијим подацима, може се изнети коначан закључак да дисертација представља оригиналан допринос науци.

Комисија позитивно оцењује урађену докторску дисертацију кандидата и предлаже Наставно-научном већу Факултета за менаџмент у Зајечару да прихвати позитивну оцену ове докторске дисертације и тиме омогући кандидату да јавно брани рад.

оригиналан допринос науци

Комисија позитивно оцењује урађену докторску дисертацију кандидата и предлаже Наставно-научном већу Факултета за менаџмент у Зајечару да прихвати позитивну оцену ове докторске дисертације и тиме омогући кандидату да јавно брани рад.

Место и датум:

Зајечар, 06.05.2016

Чланови Комисије за оцену подобности кандидата и теме докторске дисертације

Проф. др Џејн Паунковић,
ред. проф. Факултета за менаџмент у Зајечару

Проф. др Петар Веселиновић,
ред. проф. Економског факултета Универзитета
у Крагујевцу

Проф. др Срђан Жикић,
ванр. професор Факултета за менаџмент у Зајечару